

Sygn. akt III UK 196/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 września 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Krzysztof Staryk
SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z odwołania Z. D.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
o emeryturę.,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 września 2014 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 24 lipca 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 24 lipca 2013 r. oddalił apelację wnioskodawcy Z. D. od wyroku Sądu Okręgowego w T. z 30 października 2012 r., oddalającego jego odwołanie od decyzji pozwanego z 26 kwietnia 2012 r., którą odmówiono wnioskodawcy prawa do wcześniejszej emerytury wobec niewykazania 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Pozwany uznał 6 lat, 3 miesiące i 23 dni pracy w

szczególnych warunkach w Hucie [...] od 11 maja 1992 r. do 31 grudnia 1998 r. Dalszy spór koncentrował się na kwestii czy wnioskodawca w czasie zatrudnienia w Fabryce [...] od 1 września 1969 r. do 31 października 1991 r. jako tokarz a później ustawiacz maszyn wykonywał pracę w szczególnych warunkach. Odpowiedź była negatywna. Ustalono, że zatrudnienie wnioskodawcy na stanowisku ustawiacza nie było pracą w warunkach szczególnych z wykazu A, dział III, poz. 45, stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (dalej jako rozporządzenie z 1983 r.). Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe o opinię biegłego na okoliczność czy wnioskodawca w czasie zatrudnienia na stanowisku ustawiacza wykonywał pracę w szczególnych warunkach wymienioną w wykazie A, dział III, poz. 45 pkt 11 zarządzenia nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z 30 marca 1985 r. (dalej jako zarządzenie z 1985 r.). Biegły nie stwierdził, iżby wnioskodawca wykonywał taką pracę, jednocześnie podał, że praca wnioskodawcy była pracą o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości. Wnioskodawca pracował przy urządzeniach obróbki skrawaniem, a więc nie były to agregaty przeróbki plastycznej o jakich mowa w wskazanym zarządzeniu. Brak jest w nim zapisu, który można by przyporządkować wnioskodawcy. Prace przy obsłudze maszyn i urządzeń do obróbki skrawaniem nie zostały ujęte w wykazie A do rozporządzenia z 1983 r. Sąd Apelacyjny opinię biegłego uznał za miarodajną. Stwierdził jednak, że ocena biegłego dotycząca uciążliwego i szkodliwego dla zdrowia charakteru pracy wnioskodawcy nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia, gdyż warunkiem przyznania prawa do emerytury w obniżonym wieku jest wykonywanie pracy na stanowisku wymienionym w rozporządzeniu z 1983 r. Wnioskodawca nie wykonywał pracy na stanowisku wymienionym w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia z 1983 r. Wykonywanie prac na innych stanowiskach nie daje takiego uprawnienia.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił naruszenie: 1) art. 184 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (dalej ustawa emerytalna) w związku z § 4 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. przez uznanie, że nie przysługuje mu emerytura w obniżonym wieku z tytułu pracy w warunkach szczególnych, w

sytuacji gdy spełnia wszelkie warunki do przyznania emerytury, w szczególności posiada okres składkowy ponad 40 lat oraz wykonywał pracę w szczególnych warunkach przez ponad 15 lat, w tym w Hucie [...] przez 6 lat, 3 miesiące i 23 dni oraz przez co najmniej 8 lat i 9 miesięcy na stanowisku ustawiacza maszyn w Fabryce [...] wymienionym w wykazie A dział III poz. 45 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r.; 2) art. 32 ust. 2 i 4 ustawy emerytalnej przez niewłaściwe zastosowanie bez uwzględnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 14 czerwca 2004 r., P 17/03, a sprowadzające się do oparcia rozstrzygnięcia na niekonstytucyjnych normach prawnych, tj. zarządzeniu Nr 3 Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego z 30 marca 1985 r.; 3) § 1 ust. 2 i 3 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. przez uznanie, że pracownicy zatrudnieni na stanowiskach nie wymienionych w wykazach branżowych nie mają prawa do świadczeń emerytalnych z tytułu pracy w warunkach szczególnych, pomimo tego, że pracę taką faktycznie wykonywali; 4) art. 227 k.p.c. wskutek badania charakteru pracy wykonywanej przez wnioskodawcę pod kątem prac opisanych w nieobowiązującym zarządzeniu resortowym oraz potwierdzenia przez biegłego sądowego wykonywania przez wnioskodawcę pracy stale i w pełnym wymiarze czasu na tym samym stanowisku, pomimo istnienia różnic w nazewnictwie stanowisk pracy; 5) art. 233 § 1 k.p.c. przez pominięcie opinii biegłego, który jednoznacznie stwierdził, że praca wnioskodawcy na stanowisku ustawiacza maszyn w czasie zatrudnienia w Fabryce [...] miała charakter pracy o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, na podstawie dowodów z przesłuchania wnioskodawcy, dowodów z zeznań świadków uznanych za wiarygodne przez Sądy obu instancji wskazujące na wykonywanie przez wnioskodawcę stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku ustawiacza maszyn; 6) art. 328 § 2 k.p.c. wobec braku w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku merytorycznej oceny co do wszystkich okoliczności i orzecznictwa sądowego powoływanego w tej sprawie przez wnioskodawcę lub wynikających z dokumentów. We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano na podstawy przedsądu z art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 4 k.p.c. Istotne zagadnienie prawne to kwestia „czy na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej w związku z § 4 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. brak stanowiska wnioskodawcy w wykazie zarządzenia resortowego

już nieobowiązującego wyłącza jego prawo do emerytury z tytułu wykonywania pracy na stanowisku ustawiacza, jeżeli pracę tę wykonywał stale i w pełnym wymiarze w warunkach o znacznej szkodliwości dla zdrowia zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i w warunkach szczególnych, co w sposób nie budzący wątpliwości zostało ustalone dowodem z opinii biegłego sądowego oraz dowodami z dokumentów, przesłuchania strony, zeznań świadków”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej nie są zasadne i dlatego została oddalona.

1. W ocenie zarzutów punktem wyjścia jest prawo materialne, a ściślej stwierdzenie, że przesłanką prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej nie jest każda praca w szkodliwych warunkach, lecz tylko praca wskazana w rozporządzeniu z 7 lutego 1983 r. Tę regułę, wynikającą z niebudzącej wątpliwości wykładni przepisów, potwierdza choćby powoływany przez skarżącego wyrok Sądu Najwyższego z 9 marca 2010 r., I UK 324/09, LEX nr 1001287. Miały ją na uwadze Sąd pierwszej i Sąd drugiej instancji w tej sprawie. Natomiast zarządzenia resortowe wydane na podstawie rozporządzenia z 1983 r. utraciły moc jako źródła prawa po wejściu życie Konstytucji RP (art. 87 ust. 1 Konstytucji RP - por. wyrok Sądu Najwyższego z 16 grudnia 2004 r., II UK 79/04, OSNP 2005 nr 14, poz. 214). Akty te nie regulowały prawa do emerytury. Umocowanie ustawowe ma tylko rozporządzenie z 7 lutego 1983 r. Zarządzenia resortowe nierzadko rozszerzały zakres prac (stanowisk) ponad prace w szczególnych warunkach wskazane w tym rozporządzeniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 2009 r., II UK 199/08, LEX nr 725051). Kwestia relacji zarządzeń resortowych, wydanych na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., do przepisów (wykazów) tego rozporządzenia, określających prace w szczególnych warunkach była już oceniana przez Sąd Najwyższy. Trafnie stwierdzono, że akt resortowy nie może rozszerzać wykazów prac w szczególnych warunkach określonych w rozporządzeniu, ani przedmiotowo, ani rodzajowo. Wykazy prac na stanowiskach wymienionych w zarządzeniu, które nie były wymienione w rozporządzeniu nie uprawniają do emerytury (por. wyroki

Sądu Najwyższego z 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306 oraz z 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, LEX nr 1001292). W aspekcie zatrudnienia w szczególnych warunkach, jako przesłanki prawa do wcześniejszej emerytury (art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej) wykazy resortowe, które wychodzą poza stanowiska pracy wskazane w rozporządzenia nie mają znaczenia lub można przyjąć, że ujawniają zatrudnienie, które nie było pracą w szczególnych warunkach, uprawniającą do wcześniejszej emerytury. Z drugiej strony nie można stwierdzić, że pominięcie w zarządzeniu resortowym określonego stanowiska (pracy) wyklucza zakwalifikowanie zatrudnienia jako pracy w szczególnych warunkach, gdy to zatrudnienie może być kwalifikowane jako praca w szczególnych warunkach na podstawie przepisów rozporządzenia z 1983 r. Tej ostatniej też tylko sytuacji dotyczy wskazywany przez skarżącego wyrok Sądu Najwyższego z 9 marca 2010 r., I UK 324/09, LEX nr 1001287. Reasumując, zarządzeniom resortowym, co dotyczy również eksponowanego przez skarżącego zarządzenia nr 7 Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z 7 lipca 1987 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach pracy resortu przemysłu chemicznego i lekkiego (dalej jako zarządzenie z 1987 r.) odmawia się mocy źródła prawa w obecnym porządku konstytucyjnym. Z drugiej strony nie można stwierdzić, że nie mają żadnego znaczenia, gdyż mogą wskazywać, które prace w poszczególnych resortach były zaliczane do prac w szczególnych warunkach oraz w szczególnym charakterze. Tylko takie znaczenie można im przypisać - pod zastrzeżonym już warunkiem braku sprzeczności z rozporządzeniem z 1983 r. - czyli nie jako bezpośredniej i samodzielnej podstawy prawnej, określającej jaka praca uprawnia do wcześniejszej emerytury (por. wyrok Sądu Najwyższego z 21 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392).

2. W sprawie decydowała więc norma właściwa i wskazywana też przez skarżącego, to jest wynikająca z wykazu A do rozporządzenia z 1983 r., dział III, poz. 45. Stanowi, że do pracy w szczególnych warunkach można zaliczyć zatrudnienie przy przeróbce plastycznej metali, a ściślej polegające na obsłudze agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi. Natomiast w warstwie faktycznej w sprawie

ustalono szczegółowo (uzasadnienie Sądu pierwszej instancji, a także opinia biegłego), że praca skarżącego polegała na ustawianiu maszyn do obróbki skrawaniem, czyli generalnie była to praca przy obsłudze maszyn i urządzeń do toczenia, wiercenia, frezowania, cięcia. Zasadnie ocenił Sąd w zaskarżonym wyroku, że praca skarżącego nie była pracą z wykazu A, dział III, poz. 45, gdyż dotyczy obsługi agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi, a więc pracy przy przeróbce plastycznej metali (w odlewni, w hucie). Natomiast skarżący ustawiał maszyny do produkcji w fabryce obrabiarek. Odrębność tę potwierdził biegły, wskazując, że stanowisko ustawiacza nie różniło się istotnie od stanowiska tokarza, a dalej, że praca skarżącego nie została ujęta w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia z 1983 r. Traci więc na znaczeniu odwołanie się skarżącego do wykazu z zarządzenia z 1987 r., jako że użyty w nim zwrot „ustawiacz maszyn” (wykaz A dział III poz. 45 pkt 6) nie stanowi przeciwnego argumentu. Nie tylko dlatego, że zarządzenie to nie jest źródłem prawa, ale dlatego, że zarządzenie to w pewnym stopniu powiela wykaz A do rozporządzenia z 1983 r. Nie można nie dostrzec, że również w tym zarządzeniu chodzi o przeróbkę plastyczną metali i obsługę agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi. Taka sama ocena odnosi się do zarządzenia z 1985 r. i nie ma znaczenia, że użyto w nim nazwy „nastawiacz maszyn i agregatów produkcyjnych”, jako że zarządzenie to ma na uwadze również pracę przy przeróbce plastycznej metali, a ściślej obsłudze agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi – dział III poz. 45 pkt 11.

3. Jeżeli Sąd Apelacyjny mimo to uznał za konieczny dowód z opinii biegłego - choć powstają tu zasadnicze wątpliwości, gdyż praca w szczególnych warunkach - to w istocie określona sytuacja faktyczna, natomiast o kwalifikacji prawnej decyduje Sąd a nie biegły - to w zleceniu do biegłego punktem odniesienia powinno być rozporządzenie z 1983 r., a nie zarządzenie resortowe. Niemniej biegły odpowiedział negatywnie, tzn. że zatrudnienie skarżącego nie stanowiło pracy w szczególnych warunkach określonej w rozporządzeniu z 1983 r. (treść opinii biegłego), ani pracy ujętej w zarządzeniu resortowym (konkluzja opinii). Nie ma

więc znaczenia zarzut czy Sąd Apelacyjny zasadnie wskazał w zleceniu do biegłego zarządzenie z 1985 r. zamiast zarządzenia z 1987 r., na które skarżący powoływał się od początku sprawy. Rzecz w tym, że żadne z tych zarządzeń nie stanowi podstawy prawnej do kwalifikacji pracy w szczególnych warunkach jako przesłanki emerytury z art. 32 ust. 2 w związku z art. 184 ustawy emerytalnej. Tak też rozstrzygnięto w zaskarżonym wyroku. Sąd Apelacyjny choć zlecił biegłemu sporządzenie opinii wskazując na zarządzenie z 1985 r., to ostatecznie prawidłowo stosowanie prawa i rozstrzygnięcie sporu zakotwiczył w normie z wykazu A dział III poz. 45 rozporządzenia z 1983 r. Skarżący zarzuca w skardze naruszenie tego przepisu, jednak niezasadnie, bo wykonywana przez nich praca ustawicza maszyn nie była pracą przy przeróbce plastycznej metali, polegającą na obsłudze agregatów do walcowania, tłoczenia i ciągnięcia wraz z urządzeniami pomocniczymi i wykańczającymi.

4. Zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. nie jest zasadny, gdyż uzasadnienie wyroku wystarczająco jasno przedstawia na jakich ustaleniach faktycznych oparto zaskarżony wyrok oraz jaka norma prawna decydowała w sprawie. Nie jest też zasadny zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., gdyż Sąd nie pominął opinii biegłego. Ważniejsze jest stwierdzenie, że kwalifikacja prawna należy do sądu a nie do biegłego. To, że biegły stwierdził, iż skarżący pracował w szczególnych warunkach nie wiązało Sądu, zwłaszcza wobec sprzeczności w opinii biegłego. Wykluczył aby praca skarżącego odpowiadała pracy wymienionej w wykazie do rozporządzenia z 1983 r., a z drugiej strony wskazał (wykraczając ponad zlecenie), że jednak była to praca w warunkach szczególnych z art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, choć ten przepis odwołuje się do zamkniętej i ścisłej regulacji (*numerus clausus*) stanowisk pracy w szczególnych warunkach. Innymi słowy pracą w szczególnych warunkach jest tylko praca wymieniona w rozporządzeniu z 1983 r. i dlatego ogólne odwołanie się do art. 32 ustawy emerytalnej oceny tej nie zmienia. W myśl art. 32 ust. 2, dla celów ustalenia uprawnień emerytalnych, za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagający wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne i otoczenia. Natomiast stosownie do ust. 4 art. 32, rodzaje prac lub

stanowisk oraz warunki, na podstawie których przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych. Za dotychczasowe przepisy należy uważać przepisy rozporządzenia z 1983 r. Wykracza to jednak ponad potrzebę argumentacji, gdyż odniesienie się do zarzutu naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. nie wymaga takich ocen, albowiem przepis ten dotyczy ustalania faktów i oceny dowodów, stąd w orzecznictwie zasadnie przyjmuje się, iż nie może stanowić podstawy zarzutu skargi kasacyjnej ze względu na ograniczenie z art. 398³ § 3 k.p.c. Również przepis art. 227 k.p.c. nie mógł zostać naruszony w sposób opisany w zarzucie, gdyż przepis ten wymaga jedynie by przedmiotem dowodu były fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie. Czym innym było pytanie Sądu (do biegłego) czy praca na stanowisku ustawiacza była pracą z wykazu A, dział III poz. 45, pkt 11 zarządzenia z 1985. Jest to kwestia prawna a nie faktyczna i nie obejmuje jej art. 227 k.p.c. Niemniej, jak wskazano wyżej, w sprawie ostatecznie nie decydowało zarządzenie lecz rozstrzygnięcie w oparciu o przepis rozporządzenia z 1983 r.

5. Wracając do prawa materialnego, to za niezasadny uznać należy zarzut naruszenia art. 32 ust. 2 i 4 ustawy emerytalnej, gdyż Sąd nie mógł oprzeć rozstrzygnięcia na zarządzeniu z 1985 r. Byłoby to sprzeczne z regułą przedstawioną na wstępie, że pracę w szczególnych warunkach jako przesłankę wcześniejszej emerytury kwalifikuje się na podstawie przepisów rozporządzenia z 1983 r. a nie na podstawie wykazów resortowych. Po wtóre byłoby to sprzeczne z opinią biegłego, który stwierdził, że skarżący nie wykonywał pracy w warunkach szczególnych wymienionych w zarządzeniu z 1985 r. Natomiast przywołany w tym samym zarzucie wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 czerwca 2004 r., P 17/03, nie dotyczy przedmiotu sporu w tej sprawie (tylko kwestii zaliczania do pracy w szczególnych warunkach także zatrudnienia u pracodawców prywatnych).

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji, stosownie do art. 398¹⁴ k.p.c.